

11. Чичуров И. Место “Хронографии” Феофана в ранневизантийской историографической традиции (IV – нач. IX в.) / И. С. Чернов // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования, 1981. – М. : Наука, 1983. – С. 5–147.

Надійшла до редколегії 29 02 2012 р.

УДК 351: 342.571

К. І. КОЗЛОВ

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ АКТОРІВ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР ПУБЛІЧНОГО УРЯДУВАННЯ

Досліджено соціальну взаємодію акторів політики у процесі публічного врядування. Зроблено наголос на характерних показниках діяльності політичних акторів таких як потенціал, вид дій, спосіб взаємодії у процесі політичної діяльності, що спрямована на вироблення та здійснення державної політики.

Ключові слова: соціальна взаємодія, актори політики, публічне врядування, державна політика, потенціал, вид дій, спосіб взаємодії.

Social interaction of politics actors in the process of public governance was researched. Typical activities of political actors action in the process of politics activity, that direct on public policy working out and implementation, such as potential, state of action, manner of interaction was pointed out.

Key words: social interaction, politics actors, public governance, public policy, potential, state of action, manner of interaction was pointed out.

Політичний аналіз транзитних процесів розвитку держави та становлення публічного врядування посідає одну з головних сходинок у сучасній науці з державного управління, особливо в аспекті дослідження соціальної взаємодії акторів політики. Слід наголосити, що найбільший інтерес у даному випадку викликає не емпіричний аналіз та узагальнення конкретних випадків, а виявлення саме фундаментальних проблем соціальної взаємодії акторів політики у процесі публічного врядування, що обумовлені загальними рамками соціально-політичних відносин – “правил гри”, які сформувалися та функціонують в умовах відсутності дієвих державних і публічних інститутів.

Процес публічного врядування як “політична діяльність, що спрямована на вироблення і здійснення державної політики” [1, с. 488–491] потребує постійної паритетної соціальної взаємодії акторів політики, що пояснюється визначенням державної політики як “напряму діяльності суб’єктів управління (органів влади та їх посадових осіб, громадян та їх об’єднань) з подолання чи попередження проблеми чи сукупності проблем, які виникають у суспільстві” [2].

Підтвердженням потреби паритетної соціальної взаємодії акторів політики у здійсненні публічного урядування є й теза про те, що критерієм демократичності держави та процесу урядування є рівень участі громадян у здійсненні управління державними справами, а головною ознакою публічного урядування, яка відповідає ідеалам суспільно-політичного устрою, є формальне визнання народу джерелом влади, її сувереном, тобто суб'єктом визначення характеру і змісту владних функцій, стосовно якого інституції влади відіграють обслуговуючу роль.

А отже, сама організація держави має визнавати громадянина, об'єднання громадян акторами політики, які мають можливість взаємодіяти із іншими акторами (політичними інститутами) та, таким чином, впливати на зміст управлінських публічно-владних рішень, домагатися реалізації в цих рішеннях закономірних соціальних інтересів.

Вивчення проблем соціальної взаємодії за різних часових меж були предметом дослідження таких науковців, як М. Вебер, П. Сорокін, Дж. Хоманс, Т. Парсонс та ін.

Дослідженню різних аспектів публічного урядування присвячено праці українських науковців галузі науки “державне управління”, а саме А. Колодій, В. Дзюндзюка, В. Мартиненка, О. Котукова, Ю. Ріпки та ін.

Певна частина науковців досліджує проблеми діалогової взаємодії органів влади і громадськості [3]. Однак слід наголосити, що на сьогодні приділено недостатньо уваги саме дослідженню проблем соціальної взаємодії акторів політики у процесі здійснення публічного урядування.

Метою даної статті є розкриття феномену соціальної взаємодії акторів політики як фактору публічного урядування та політичної діяльності спрямованої на вироблення та здійснення державної політики.

Перш за все слід наголосити на потребі обґрунтування використання терміну “актори політики”, що є більш слушним ніж “суб'єкти політики”. Пояснюється це тим, що в англійській політичній мові слово “суб'єкт” стосовно політики не вживається, оскільки там воно означає “підданий”, “васал”. Натомість слушним є використання терміну “актор”, що означає “діяч”. Робиться це за аналогією політики з театральною сценою, на якій кожен із учасників грає свою роль. Причому такими акторами, як учасниками політики, є не тільки індивіди, а й різні групи людей і політичні інститути [6].

У той же час П. Шляхтун наголошує, що “до суб'єктів політики належить кожен, хто так або інакше, прямо чи опосередковано бере участь у політичному житті. Ними можуть бути громадянин та організація, суспільний клас і партія, етнос і держава” [8]. Більше того, науковець підкреслює, що “існує думка, що суб'єктами політики є лише активні її учасники, які свідомо висувають політичні цілі та ведуть боротьбу за їх досягнення” [Там же].

Необхідно погодитись й з тим, що “така позиція, по суті, обмежує коло суб'єктів політики лише політичними інститутами, елітами й лідерами, залишаючи поза його межами абсолютну більшість рядових виборців, особливо тих, хто з різних причин узагалі не бере участі в голосуванні. Проте й у такій

неучасті проявляється політична суб'єктність громадян, яка може полягати в пасивній протидії офіційно здійснюваній політиці” [8].

Г. Алмонд виокремив три групи суб'єктів (акторів) політики. По-перше, суб'єкти, учасники політики (партиципанти), які ясно усвідомлюють свою мету і шляхи її реалізації та інституціональні механізми, які вони використовують (політичні партії, політичні рухи тощо). По-друге, суб'єкти політики, які спонукають до турботи про реалізацію своїх безпосередніх, місцевих, повсякденних інтересів і які не усвідомлюють політичних наслідків своєї участі, своєї політичної ролі (парохальні). По-третє, суб'єкти політики – піддані, які розуміють свою політичну роль і призначення, але не бачать можливості виходу за межі, самостійного впливу на політичне життя [9].

Беручи до уваги класифікацію Г. Алмонда, слід наголосити, що державна політика як наслідок публічного урядування має активний характер, а отже, в контексті нашого дослідження слід говорити тільки про тих акторів, які не тільки мають бажання брати участь у виробленні рішень, а й беруть активну участь (вірніше сказати – взаємодіють) у реалізації різних напрямків державної політики.

Отже, зупиняючись на дослідженні соціальної взаємодії акторів політики, слід наголосити, що саме соціальної, тому, що її сутність полягає в задоволенні переважної більшості потреб, інтересів і цінностей громадських організацій. Більш того, соціальна взаємодія складається з окремих, спрямованих одна на одну соціальних дій. Тому вона припускає взаємні дії, як мінімум, двох акторів. А враховуючи той факт, що активні актори політики здебільшого працюють над вирішенням тих же проблем, на вирішення яких спрямована функціональна діяльність органів публічного урядування, сама по собі соціальна взаємодія є основною потребою акторів політики.

Соціальна взаємодія є одним із ключових понять у соціологічній теорії, в її процесі відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними, духовними й іншими цінностями. Дослідження проблем соціальної взаємодії завжди перебувало в центрі уваги провідних соціологів світу. М. Вебер уважав, що в ході взаємодії люди прагнуть максимально раціоналізувати свою поведінку з метою досягнення найбільшої економічної ефективності. Тому для соціальних дій характерними є такі якості, як усвідомленість, раціональність і орієнтованість на інших [10].

На думку П. Сорокіна, соціальна взаємодія – це “взаємний обмін колективним досвідом, знаннями, поняттями, вищим результатом якого є виникнення “культури” [5]. На соціальному рівні соціальну взаємодію можна представити у вигляді соціокультурного процесу, у ході якого колективний досвід передається від покоління до покоління. При цьому “кожне покоління до отриманої в спадщину суми знання (досвіду) додає свою частину, придбану їм протягом життя, і сума колективного досвіду (знання) у такий спосіб постійно росте” [Там же].

Дж. Хоманс розглядає соціальну взаємодію в рамках створеної ним на початку 1960-х рр. концепції соціального обміну. Він вважає, що “у процесі

взаємодії кожна зі сторін прагне одержати максимально можливі винагороди за свої дії й мінімізувати витрати” [7]. До найважливіших винагород науковець відносить соціальне схвалення, він наголошує, що “мотивована взаємодія, має тенденцію до регулярності й переростає у взаємини на основі взаємних очікувань. Якщо очікування не підтверджуються, то мотивація до взаємодії та обміну буде знижуватися. Але, між винагородою і витратами немає прямої пропорційної залежності, тому що крім економічної й іншої вигоди дії людей обумовлені безліччю інших факторів” [Там же]. Тобто, “бажанням одержати максимально можливу винагороду без належних витрат; або навпаки – бажанням зробити добро, не розраховуючи на винагороду” [Там же].

На думку Т. Парсонса, соціальна взаємодія на рівні соціальних систем відбувається завдяки “зонам взаємопроникнення” і здійснюється в процесі взаємообміну. Соціальні системи з’являються як “відкриті”, що перебувають у стані постійного взаємообміну. Більш того, вони диференційовані на різні підсистеми, які також залучені до процесів взаємообміну [4].

Що ж стосується використання соціальної взаємодії в контексті публічного врядування взагалі, й зокрема, у діяльності акторів політики в управлінні державними справами, за допомогою соціальної взаємодії політичні актори мають можливість визначати свою позицію щодо органів влади, своє місце та функціональні ролі у процесі формування та реалізації окремих напрямків державної політики. Модель публічного врядування за якої актори політики взаємодіють один з одним, вважається найбільш оптимальною, однак умовою її дієвості є відносна однорідність інтересів і ціннісних установок індивідів і соціальних груп.

Тут слід наголосити, що соціальна взаємодія акторів політики з приводу публічного врядування передбачає процесуальний підхід, який дозволяє досліджувати причини виникнення тих чи інших політичних проблем, процес вироблення та прийняття політичних рішень, створення нових структур управління, тобто мова йде про політичну практику, конкретне управління, обмін інформацією між суб’єктами політичного процесу.

Усе це складає сутність процесу публічного врядування, що відображає соціальну реальність і є результатом як реалізації інтересів акторів політики, так й їх впливу на вироблення та прийняття державної політики.

Результатом соціальної взаємодії різних акторів політики повинно стати створення стійких зв’язків і взаємовідносин, виникнення нових правил і норма політичної поведінки, створення нових політичних інститутів.

Діяльність політичних акторів у процесі публічного врядування має характеризуватися такими показниками, як потенціал, вид дій, спосіб взаємодії.

Потенціал залежить від складу акторів політики (індивідуальні або групові), ступеня організованості, мобілізованості актора, обсягу його ресурсів.

Вид дій залежить від засобів, форм і методів політичної боротьби: парламентські форми, пов’язані з роботою органів представницької влади або мітинг; насильницькі або ненасильницькі види політичної активності; офіційний та неофіційний вплив суб’єктів з приводу доступу до ресурсів і важелів влади.

Способи взаємодії визначаються типами відносин між акторами. Мова йде про різні варіанти політичних взаємодій: конфронтація, нейтралітет, компроміс, союз, консенсус. В основу такого поділу покладено принцип співвідношення соціальних інтересів і політичних позицій акторів, що вступають у процес соціальної взаємодії під час публічного урядування.

Конфронтація передбачає відкрите протиборство політичних акторів. Нейтралітет сприяє тимчасовому виходу актора із поля активної соціальної взаємодії. Компроміс базується на взаємних поступках, метою яких є підтримання стабільного статус-кво у відносинах між акторами. Союз – більш тісні, можливо, навіть дружні форми соціальної взаємодії, коли об'єктивно існують перетин інтересів і деякий збіг позицій. Консенсус, у свою чергу, досягається за рахунок згоди за всіма ключовими позиціями при максимально повному збігу розуміння кожним актором політики своїх окремих інтересів у процесі вироблення та здійснення державної політики.

До ресурсів можуть бути віднесені знання, наука, технічні та фінансові засоби, ідеологія, настрої мас, суспільна думка тощо. В якості об'єкта публічного урядування виступає, як правило, суспільство, що складається із різних класів і соціальних груп, а також індивідів. До засобів можна віднести як ненасильницькі, пов'язані із комунікативними діями, так і засоби державного тиску. Методом здійснення влади є політичний режим, який визначає форму політичного процесу (демократичну або авторитарну), в якому взаємодіють політичні актори.

До структури політичного процесу за умов публічного урядування також входять відносини з приводу вироблення, розподілу, обміну та споживання, а також політична поведінка, що включає політичну діяльність та політичну участь.

Найбільш розповсюдженою в західній науковій літературі з державного управління та політичної науки точкою зору є така, що структура процесу публічного урядування розглядається через призму взаємодії держави і громадянського суспільства, державного управління та політичної участі, політичної системи та її соціального оточення, а також з позиції діяльності акторів політики та функціонування політичних інститутів, що складають зміст цілісного макропроцесу.

Під час соціальної взаємодії у процесі формування та здійснення державної політики її акторам мають бути притаманні такі властивості, які б забезпечували рівноправність участі у прийнятті публічно-управлінських рішень. Першою з них є консенсус орієнтована взаємодія, що припускає досягнення цілей і реалізацію інтересів соціальних суб'єктів через зближення позицій і досягнення згоди без будь-якого тиску з боку одного із суб'єктів взаємодії. Таку властивість можна назвати “конвенційністю” соціальної взаємодії. Тобто, спроба однієї зі сторін взаємодії послабити властивість конвенційності негайно призводить до руйнування самої структури соціальної взаємодії й переводить її у фазу протистояння.

Другою найважливішою властивістю соціальної взаємодії є стійкість. Під стійкістю розуміється підтримка і відтворення соціальними суб'єктами однотипних моделей поведінки, з якими обізнані інші учасники взаємодії. Стійкість

забезпечується орієнтованістю суб'єктів взаємодії на загальні культурні образи (задуми, цілі, цінності, норми), а також на відповідні їм інструментальні категорії (механізми і процедури досягнення цілей, умови реалізації задумів тощо).

Надзвичайно важливою властивістю соціальної взаємодії акторів політики у процесі публічного врядування, а отже, й формування та реалізації державної політики є інтерсуб'єктивність як гарантованість процедури вільного обміну думками, вільної репрезентації власних нормативно-ціннісних систем тощо. Інтерсуб'єктивність соціальної взаємодії акторів політики є проєкцією незалежності та автономності соціальних суб'єктів, що беруть участь у взаємодії.

Останньою властивістю, яку треба відзначити, але яка не закінчує весь ряд властивостей соціальної взаємодії, є рефлексивність, невід'ємною властивістю соціальної взаємодії, що перманентно проявляється та обумовлена потребою і здатністю суб'єктів взаємодії здійснювати оцінюючу діяльність. Треба наголосити на тому, що оцінці мають підлягати власні сутнісні характеристики, а також характеристики інших суб'єктів взаємодії, умови і процедури взаємодії, припустимі параметри корегування цілей і механізмів реалізації цілей взаємодії.

Процес взаємодії має дозволяти сторонам, які співпрацюють, реалізовувати власні повноваження у сфері вироблення та здійснення державної політики (публічного врядування), забезпечувати виконання поставлених завдань та досягнення поставленої мети державної політики. З огляду на це, соціальна взаємодія політичних акторів має здійснюватися в декількох сферах: мотиваційній (захист прав та інтересів), ціннісній (створення нормативно-ціннісної системи), емпативній (проникнення в образи інших суб'єктів взаємодії), смисловій, рольовій та інституціональній. Соціальна взаємодія акторів політики в розбудові держави на принципах публічного врядування перебуває в Україні на етапі становлення і потребує систематизації та вдосконалення, що, у свою чергу, спричинить ефективне регулювання процесів суспільного розвитку.

Таким чином, можна зробити висновки, що на початковому етапі свого становлення в Україні демократичні структури (а до їх складу входять й актори політики) ще настільки крихкі, що якщо у процес публічного врядування одночасно вриваються величезні маси людей, які не навчені культурі демократичного управління та не мають поняття про його цінності, то вони неминуче руйнують ці хиткі, складно врівноважені інституції. Що призводить до розбалансованості соціальної взаємодії між політичними акторами.

Література:

1. *Колодій А. Ф.* Публічне врядування і публічне адміністрування / А. Ф. Колодій ; Енциклопедія державного управління : у 8 т. ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; НАДУ при Президентові України. – К. : НАДУ, 2011. –

Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; ЛРІДУ НАДУ при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 630 с.

2. Козлов К. І. Державна політика у сфері соціальної безпеки населення (етимологічний аналіз) / К. І. Козлов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2004. – № 1 (19). – С. 84–89.
3. Крутій О. М. Державно-управлінський аспект діалогу органів влади та громадськості : від форми спілкування до методологічної основи / О. М. Крутій. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2011_2/Krutii.htm.
4. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс М., 1997. – С. 17–19.
5. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин. – М., 1992. – С. 526–527.
6. Суб’єкти політики : поняття і класифікація. – Режим доступу : http://www.djerele.com/index.php?option=com_content&task=view&id=10484&Itemid=71.
7. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен / Дж. Хоманс // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. – М., 1984. – С. 38.
8. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с. – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/pages-1856.html>.
9. Almond G. New Handbook of Political Science / G. Almond. – Ed. by R. Goodin & H.-D. Klingemann. – Oxford, Oxford University Press, 1996.
10. Weber M. Economy and Society / M. Weber. – Berkeley, 1978. – Vol. 1. – P. 4–8.

Надійшла до редколегії 22.06.2012 р.

УДК 351.82: 330.341.1

В. І. МЕНЯЙЛО

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ НАУКИ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ПРІОРИТЕТІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Досліджено за допомогою кореляційного та регресійного аналізів структуру витрат на інноваційну діяльність в Україні та показано, що її ефективність визначається, насамперед, обсягом витрат на наукові дослідження та розробки, що вказує на те, що одним з ключових факторів забезпечення ефективності реалізації інноваційної політики в Україні повинна стати державна підтримка розвитку вітчизняної науки.

Ключові слова: наукова, науково-технічна, інноваційна діяльність, державна політика, фінансове забезпечення, обсяги реалізованої інноваційної продукції.

In this paper, using correlation and regression analysis examined the cost structure of innovative activity in Ukraine and it is shown that its effectiveness is determined first of all expenditure on research and development, indicating that